

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հայ-թուրքական սահմանի բացման հեռանկարները և ժամանակակից ռազմավարական միտումները Հարավային Կովկասում	3
Նախագահական ընտրությունները Թուրքիայում	8
Современные властные элиты России: трансформации в стратегическом мышлении	12
Վրաստանի մասնակցությունը «Wider Black Sea» («Ընդարձակված Սև ծով») ծրագրում	16
Իսրայելասիրիական հարաբերությունների կարգավորման հնարավորության շուրջ	22

Հայ-թուրքական սահմանի բացման հեռանկարները և ժամանակակից ռազմավարական միտումները Հարավային Կովկասում

Հետխորհրդային ժամանակաշրջանում թերևս առաջին անգամ տարածաշրջանում հնարավոր է այնպիսի անշրջելի զարգացումների սկզբնավորում, որոնց հետևանքով Հարավային Կովկասի բաժանումը անխուսափելի կդառնա: Թուրքիայի, Վրաստանի և Ադրբեջանի տնտեսական և կոմունիկացիոն կապերի շեշտակի և առարկայական ընդլայնումն ու խորացումը հավանական է դարձնում նման սցենարով տարածաշրջանային զարգացման ընթացքը: Դրան են միտված թուրքական դիվանագիտության վերջին շրջանի գործնական քայլերը: Մա էական մարտահրավեր է ներկայացնում ամերիկյան, ռուսական, եվրոպական՝ յուրաքանչյուրի համար իր գերակայության, ազդեցության կամ հովանու տակ միասնական/ինտեգրված Հարավային Կովկաս ստեղծելու ոչ այնքան նոր կոնցեպտին:

Այս միտումները՝ ծրագրային տեսքով առաջին անգամ ի հայտ եկան 1999թ.-ին, սակայն Թուրքիան, այն ժամանակ, դրանց գոծնական ընթացք տալու համար չէր տիրապետում բավարար ռեսուրսների. այդ կարգի տարածաշրջանային համադրույթի ձևավորմանը դեմ էին ԱՄՆ-ը և Եվրոմիությունը: Ավելին, ըստ երևույթի, 2003թ. Վրաստանում Մ. Սահակաշվիլու իշխանության գալուց հետո, Հարավային Կովկասի բաժանման «նախաձեռնությունը» ներկայացվել էր նաև վրացական իշխանություններին, բայց «ընթացք» չէր ստացել: Քաղաքական-ռազմավարական առումով՝ տարածաշրջանի բաժանման գործընթացը կտրուկ արագացավ ռուս-վրացական հարաբերությունների վատթարացումից հետո, երբ փակվեց սահմանը, իսկ Ռուսաստանը էմբարգո մտցրեց Վրաստանի դեմ, իսկ վերջինը ստիպված էր եներգետիկ օգնություն խնդրել հարևան Ադրբեջանից և Թուրքիայից:

Ըստ էության, այն ինչ այսօր տեղի է ունենում տարածաշրջանում, միտված է ոչ ֆորմալ իրողությունների ինստիտուցիոնալիզացմանը. Ադրբեջանն ու Վրաստանը՝ Թուրքիայի անմիջական մասնակցությամբ ձգտելու են էլ ավելի սերտաճած միություն ստեղծել՝ կողմնորոշված դեպի արևմտյան կառույցներ, մինչդեռ Հայաստանը մնում է Ռուսաստանի ռազմավարական ազդեցության ծիրում:

Ռուս-թուրքական հարաբերությունները վերջին ժամանակափուլում հակասական միտումներ են դրսևորում. տարածաշրջանային որոշ հարցերի շուրջ ակնհայտ էր երկու երկրների շահերի մարտավարական համընկնումը (օրինակ՝ Սև ծովի ավազանում ամերիկյան ռազմածովային ներկայության ընդլայնման դեմ ուղղված դիվանագիտական քայլերը, իրանական պրոբլեմը ոչ ուժային միջոցներով կարգավորելու գերակայությունը, տնտեսական և, մասնավորապես, էներգետիկ համագործակցության ներկայիս մեծ ծավալները և հետագա խթանման հեռանկարները և այլն):

Սակայն, միևնույն ժամանակ, վերջին շրջանում հարաբերականորեն բյուրեղացել են ռազմավարական բովանդակություն կրող մի շարք հակասություններ: Հատկապես, ՌԴ-ն բավականաչափ հստակ ու կարծր-բացասական դիրքորոշում ունի Թուրքիայի վերջին նախաձեռնությունների նկատմամբ, որոնք ուղղված են ռեգիոնալ այլանս ստեղծելուն: Մոսկվայի դժգոհության առարկան է դարձել նաև Թուրքիայի կողմից Մոնտրյոի (1936թ.) պայմանագրի դրույթների խախտումը, ձգտումը առարկայորեն ներգրավելու Ղազախստանը Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նախագծի մեջ: Ընդհանրապես Ռուսաստանը անհանգստացած է Թուրքիայի հավակնություններով՝ վերածվել Ռուսաստանը շրջանցող էներգակիրների տեղափոխման հիմնական այլընտրանքային ճանապարհ, ինչը կրեմլյան վերլուծաբանները մեկնաբանում են որպես ՌԴ-ին սպառնացող իրական վտանգ:

Ռուսաստանյան հակաքայլերի շարքում է Բուրգաս-Ալեքսանդրապոլիս նավթամուղի կառուցման մասին համաձայնության ստորագրումը Բուլղարիայի ու Հունաստանի հետ, Եվրոպայում սովորական սպառազինությունների մասին պայմանագրի դրույթների կատարման ժամանակավոր դադարեցումը, Հայաստանում ՌԴ ներկայության ուժեղացումը:

Նման համատեքստում՝ հայ-թուրքական սահմանի բացումը քիչ հավանական է դառնում. նախ՝ սահմանի բացումը դիտարկվում է ավելի լայն տարածաշրջանային համադրույթի պրիզմայի միջով, ինչը ենթադրում է ավելի լայն բնույթի քաղաքական նախադրյալների ամբողջություն, բայց ոչ զուտ տեխնիկական հաշվարկների մի համալիր:

Այս իմաստով, թյուր է այն կարծիքը, թե սահմանի բացումը որպես այդպիսին ուղղակի սպառնալիք է ներկայացնում ՌԴ շահերի համար (առավել ևս՝ հայկական

երկաթուղին ՌԴ կոնցեսիոն ղեկավարմանը հանձնելու պարագայում). սահմանի բաց լինելու դեպքում էլ ՌԴ սահմանապահ ուժերը կշարունակեն տանել իրենց ծառայությունն այստեղ: Նշանակալի փոփոխություններ կարող են լինել միայն այն ժամանակ, երբ հայ-թուրքական սահմանի բացման հետ մեկտեղ բացվի նաև հայ-ադրբեջանական սահմանը: Նման կարգի ծավալուն ծրագրի իրականացման վրա այժմ տարածաշրջանում աշխատում է միայն մեկ տերություն՝ ԱՄՆ-ը:

Ընդհանուր առմամբ՝ ամերիկյան ռազմավարությանը Հարավային Կովկասում տիպական է որոշակի սխեմատիկ հաշվարկների գերակայությունը. դատելով վերջին տարիների փորձից՝ ամերիկյան ռազմավարները ջանում են որոշակի գործողությունների/նախաձեռնությունների միջոցով գործնականացնել տարածաշրջանային համալիր զարգացման բանաձևը (դարաբաղյան հակամարտության կարգավորում, հայ-թուրքական սահմանի բացում, էներգակիրների անխափան տեղափոխում, տարածաշրջանում ՌԴ ներկայության սահմանափակում և այլն):

Դա ոչ միշտ է նրանց հաջողվում, ինչի առարկայական ապացույցներից մեկը՝ Կարս-Ախալքալակ երկաթգծի շինարարության մասին պայմանագրի ստորագրումն էր՝ ԱՄՆ-ի բացահայտ ընդդիմության պայմաններում: Ակնհայտ է, որ Թուրքիայի ու, որոշ իմաստով, Ռուսաստանի (միմյանց հակասող նախապայմաններով) նկրտումները ինստուցիոնալիզացնել ներկայիս status quo-ն հակասում են տարածաշրջանի ապագայի վերաբերյալ ամերիկյան պատկերացումներին: Այս առումով, ներկա փուլում, Թուրքիային քիչ են հետաքրքրում դարաբաղյան հակամարտությունը կամ հայ-թուրքական սահմանի բացումը. թուրքական քաղաքականության համար միակ «գլոբալ» հիմնահարցը՝ ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացն է:

Միացյալ Նահանգների քաղաքական իստաբլիշմենթում այժմ մի քանի խմբեր են ձևավորվել, որոնց դիրքորոշումը Թուրքիայի նկատմամբ որոշակիորեն տարբերվում են միմյանցից: Վերջերս Վաշինգտոնում քննարկումներ ծավալվեցին, որոնց նախաձեռնողը ԱՄՆ-ը պետդեպարտամենտի փոխքարտուղար Ն.Բերնսն էր: Ըստ այս ֆրակցիայի ներկայացուցիչների՝ պետքարտուղարությունը իր վրա պետք է վերցնի նաև հայ-թուրքական սահմանի բացման գործառույթը, ինչն, ըստ նրանց, բխում է ամերիկյան տարածաշրջանային շահերից: (Պետդեպարտամենտի տվյալներով փակ սահմանների պարագայում Հայաստանը կորցնում է մոտ \$300-400 մլն. դ. տարեկան):

Երկրորդ խմբի գլխավոր առաջնորդ ՄԱԿ-ում ԱՄՆ-ի նախկին դեսպան Ջ.Նեգրոպոնտեի կարծիքով՝ այժմ Միացյալ Նահանգները պետք է կենտրոնանան ներթուրքական խնդիրների կարգավորման վրա, մինչդեռ սահմանի բացումն առանձնակի լուրջ արդյունքներ չի բերի:

Երրորդ «ուղղությունը» հարաբերականորեն ավելի սպասողական կեցվածք է բռնել (ԱՄՆ ազգային անվտանգության գծով խորհրդական Ս.Շեդլի)՝ առաջարկելով սպասել դեպքերի զարգացմանը, թեև դրական է գնահատում Ն.Բերնսի նախաձեռնությունը:

Ընդհանուր առմամբ՝ Պենտագոնում նույնպես այժմ շատ չեն կարևորում հայ-թուրքական սահմանի բացումը, քանի դեռ լուրջ պրոբլեմներ են առաջացել Թուրքիայի հետ՝ կապված իրաքյան Քուրդիստանում թուրքական բանակի գործողությունների հետ: Հայտնի է, օրինակ, որ պետքարտուղարության հետ փոխհամաձայնեցված՝ ամերիկյան զեներալ Ռոլսթենը հրահանգ է ստացել Քրդական աշխատավորական կուսակցության ապստամբների գործունեությունը ճնշել Քիրքուկում, միաժամանակ թույլ չտալով թուրքերին կռվել մյուս քրդական ստորաբաժանումների դեմ և սահմանափակելով նրանց գործողությունների ոլորտը:

Ցանկացած պարագայում, ուղղակի, թե միջնորդավորված ձևով, ամերիկյան ռազմա-քաղաքական ղեկավարությունը հայ-թուրքական սահմանի բացումը դիտարկում է Թուրքիայի ավելի լայն տարածաշրջանային համապատկերի մեջ, մինչդեռ Հայաստանի դերակատարությունը, ըստ Պենտագոնի, կարևորվում է Իրանի դեմ ուղղված նպատակների ծիրում:

Հատկանշական է սակայն այն, որ առայժմ ձեռնպահ մնալով հայ-թուրքական սահմանի բացման հետ կապված կոնկրետ քայլերի դիմելուց, ամերիկյան կողմը նպատակահարմար է համարում հայ-թուրքական էներգետիկ համագործության ծրագրերի սկզբնավորումը. օրինակ, դեռ մի քանի տարի առաջ Ա. Չուբայսի կողմից առաջարկված գաղափարը, որով նախատեսվում էր սինխրոնիզացնել/միավորել տարածաշրջանի էլցանցերը, այժմ քննարկման լուրջ առարկա է դարձել:

*

*

*

Հայ-թուրքական հարաբերությունների կայացման մեխանիզմներից մեկը սահմանի բացումն է, որը մեր հասարակական գիտակցության մեջ ոչ միանշանակ է ընդունվում: Առայժ ակնհայտ չէ, թե որքանով է հայ հասարակությունը պատրաստ Թուրքիայի հետ մշակութային, հասարակական, տնտեսական և քաղաքական նորմալ հարաբերություններ ունենալու: Ներկայումս, ըստ էության, սահմանը ապրանքաշրջանառության համար բաց է, իսկ ապրանքաշրջանառությունը հասնում է 80-100 միլիոնի:

Քանի դեռ տարածաշրջանային զարգացման վեկտորները չեն ձևավորել միասնական համապատկեր, որտեղ հստակ կլինեն բոլոր խոշոր ուժերի շահերը, թուրքական դիվանագիտությունը կշարունակի խաղարկել Հայաստանին ներկայացվող նախապայմանները: Ներկայումս թուրքական դեկավար վերնախավում կան երկու խմբավորումներ, որոնց դիրքորոշումները հայ-թուրքական սահմանի բացման վերաբերյալ որոշակիորեն տարբերվում են միմյանցից:

Էրդողանի դիրքերի թուլացմամբ ուժեղանում է սահմանի բացման կողմնակիցների դիրքերը, քանի որ դրանց հիմնական ձգտումն է ավելի ներդաշնակ դարձնել ամերիկացիների հետ իրենց հարաբերությունները, ինչը նշանակում է, որ Անկարան ստիպված է լինելու գնալ որոշակի զիջումների, որոնցից է, թերևս, հայ-թուրքական սահմանի բացումը:

Սահմանի բացման պարագայում չի բացառվում, որ ավելի առարկայական քննարկման թեմա կդառնա նաև աբխազական երկաթգծի վերաշահագործումը: Ցանկացած պարագայում աբխազական երկաթգիծը ունենալու է սահմանափակ տարողունակություն (Վրաստանի երկաթգիծը երբեք բեռնային չի եղել, իսկ Սովետական միության ժամանակ բեռները տեղափոխվել են ադրբեջանական երկաթուղով): Թուրքերի համար աբխազական գիծը շահավետ է միայն դեպի Ռուսաստան արտահանելու պարագայում (ռուսական վագոնները չեն կարող գնալ մինչև Միջերկրական ծով և դրանք պետք է փոխարինել եվրոպականներով, քանի որ Վանից այն կողմ թունելները նեղ են):

Հարկ է նշել, որ ՀՀ շահերի տեսակետից սահմանի բացումը իր կարևորությամբ զիջում է հայ-թուրքական հարաբերությունների նորմալացմանը և դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատմանը:

Նախագահական ընտրությունները Թուրքիայում

Թուրքիայում նախագահի պաշտոնը շատ կարևոր է, քանի որ նախագահը հանդիսանում է Աթաթուրքի սահմանած պետական իշխանության և հասարակական կյանքի աշխարհիկ բնույթի պահպանողը և վերահսկողը՝ լինելով միաժամանակ բանակի գլխավոր հրամանատարը: Սակայն նա քիչ է ընդգրկված ամենօրյա քաղաքական որոշումների կայացման գործընթացի մեջ, գործնականում չի խառնվում առօրեական քաղաքական ընթացքին և երկրում ընթացող տնտեսական և սոցիալական պրոցեսներին: Ավանդաբար նախագահը ներկայացնում է թուրքական զինվորական աշխարհիկ սերուցքը, որը կոչված է շտկել իրավիճակը այն դեպքում, երբ վտանգված են Աթաթուրքի ձևակերպած սկզբունքները:

Նախագահի ընտրությունները ուղղակի չեն, նրան ընտրում է Թուրքիայի խորհրդարանը, որտեղ ներկայումս մեծամասնությունը պատկանում է Արդարության կուսակցությանը, սակայն ձայների այդ քանակը չբավարարեց, որպեսզի ներկայումս արտաքին գործերի նախարարի պաշտոն զբաղեցնող Աբդալլա Գյուլը, որին իր կասուկցական ընկերները առաջադրել էին երկրի նախագահի պաշտոնը զբաղեցնելու համար և, որի մասին վարչապետ Էրդողանը ասել է, որ «մենք միասին ենք հիմնադրել այս շարժումը»:

56 տարեկան արտգործնախարար Աբդալլա Գյուլը համարվում է վարչապետ Ռեջեփ Թայիբ Էրդողանի աջ ձեռքը ներկայիս միակուսակցական կառավարությունում: Նա իր ուսանողական տարիներից անդամակցել է սկզբից ազգայնական, ապա՝ իսլամիստական կազմակերպություններին: 1980 թ. Զինվորական հեղաշրջումից հետո Գյուլը ձերբակալվել է: Բանտից ազատվելուց հետո շարունակել է ակտիվորեն մասնակցել իսլամիստական «Ռեֆահ» և «Ֆազիլեթ» կուսակցությունների ղեկավարման գործընթացին: 1991թ.-ից՝ խորհրդարանի անդամ է: Արդարության և զարգացման կուսակցության ստեղծումից ի վեր հանդիսանում է կուսակցության նախագահի տեղակալ: Համարվում է իսլամիստների չափավոր թևի ներկայացուցիչ: Մինչև ներկայիս վարչապետ Էրդողանին դատարանը թույլ տվեց պետական պաշտոն զբաղեցնել, Գյուլը, ժամանակավորապես փոխարինելով նրան, զբաղեցնում էր այդ աթոռը:

Մայիսի 1-ին Թուրքիայի Սահմանադրական դատարանը այդ ընտրությունները ճանաչեց անվավեր՝ պատճառաբանելով իր որոշումը այն հանգամանքով, որ պատգամավորների անհրաժեշտ քվորում չի եղել:

Իշխող կուսակցությունը հայտարարել է, որ դիմելու է խորհրդարանին երկու ամսից արտահերթ խորհրդարանական ընտրություններ անց կացնելու առաջարկով: Եթե այս առաջարկն ընդունվի, Արդարության կուսակցությունը պահանջելու է պատգամավոր դառնալու համար սահմանված տարիքային սահմանափակումը նվազեցնել մինչև 25 տարեկան:

Հարկ է նշել, որ սահմանադրության մեջ ամրագրված աշխարհիկության սկզբունքը այս երկրում ունի զանգվածային օժանդակություն հատկապես հասուն տարիքի կրթված քաղաքային բնակչության շրջանակներում: Իսլամիստների ազդեցությունը մեծ է հատկապես երիտասարդության մեջ, Անատոլիայի գյուղական շրջաններում և խոշոր քաղաքների լյումպենական տարրի մեջ:

Նախագահի ընտրությունների շուրջ ծավալված իրադարձությունները՝ բախումները, բողոքի ցույցերը, ակնհայտ լուծումների բացակայությունն արդեն իսկ ապակայունացրել է Թուրքիայի ներքին իրավիճակը՝ ազդելով նաև տնտեսական իրավիճակի վրա: Արդեն ապրիլի 30-ին բորսան արձագանքեց այս իրավիճակին. գլխավոր ինդեքսը անկում ապրեց 8 տոկոսով, իսկ լիբան 4 տոկոսով գնազրկվեց: Ֆինանսական վերլուծաբանները կանխատեսում են տնտեսական ակտիվության կտրուկ անկում, ինչը մեծ հարված է վերջին երկու տարիների ընթացքում բավականին կայուն զարգացում ապրող թուրքական տնտեսության և արդյունաբերության համար:

Կարելի է վստահ կանխատեսել, որ թուրքական բանակը, որի հեղինակությունը երկրում չափազանց բարձր է, իր բոլոր հնարավորությունները և ազդեցությունը կօգտագործի, որպեսզի կանխի իսլամիստական պատկանելություն ունեցող նախագահի ընտրվելը: Ապրիլի 27-ին թուրքական Գլխավոր սպայակույտի ինտերնետային կայքում տեղադրվել էր բարձրագույն գեներալիտետի հայտարարությունը, որտեղ բառացիորեն ասված է հետևյալը. «Պետք է մոռանալ, որ Ձինված ուժերը այս բանավեճում հանդիսանում են ուղղակիորեն ներգրավված կողմ, քանի որ երկրի սահմանադրությունը բանակի վրա է դրել պետության աշխարհիկ բնույթի երաշխավորողի դերը, ուստի անհրաժեշտության դեպքում Ձինված ուժերը իրավունք են վերապահում իրենց թուրքական պետության աշխարհիկ բնույթը

պաշտպանելու համար անհրաժեշտ կտրուկ քայլերի դիմել: Որևէ կասկած այս հարցում որևէ մեկը չպետք է ունենա»:

Թուրքական հանրապետության պատմության ընթացքում թուրքական բանակը 1960, 1971 և 1980թթ. Միջամտել է քաղաքական գործընթացներին՝ վերցնելով իշխանությունը իր ձեռքը: 1997թ. բանակի ճնշման տակ հրաժարական տվեց իսլամիստական վարչապետ Նեջեդդին Էրբաքանը:

Կարելի է ենթադրել, որ մինչև երկու ամսից նախատեսվող արտահերթ խորհրդարանական ընտրությունները Թուրքիան ապրելու է բավականին ծանր քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական ճգնաժամ: Հստակ է իսլամիստական ուժերին ընդդիմություն հանդիսացող թե՛ տնտեսական և թե՛ քաղաքական ուժերի վճռականությունը իշխանությունից հեռացնել կրոնական հիմքերի վրա կանգնած ուժերին իշխանությունից և ձգտումը՝ կանխել վերջիններիս ազդեցությունը թուրքական հասարակության մեջ հետագա տարածման սպառնալիքից:

Այս վճռականության հիմքում ընկած են մի քանի կարևոր պատճառներ.

1. իսլամիստական երանգավորում ունեցող կառավարությունը խոչընդոտ է հանդիսանում Եվրամիության կազմի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ բարեփոխումների իրականացման ճանապարհին
2. իսլամիստական ուղղվածություն ունեցող նախագահի դեպքում հնարավոր է դառնում սահմանադրական այնպիսի փոփոխություններ, որոնք կարող են վտանգել Թուրքիայի աշխարհիկ բնույթը
3. թուրք-ամերիկյան հակասությունները վերջին շրջանում ձեռք են բերել Թուրքիայի էական շահերի տեսակետից վտանգավոր բնույթ (սա բանակային էլիտայի, խոշոր ֆինանսական և արդյունաբերական կապիտալի և արևմտամետ պետական ապարատի և համալսարանական մտավորականության տեսակետն է)
4. Թուրքիան պետք է շարունակի մնալ ՆԱՏՕ-ի ամենակարևոր անդամ պետությունների շարքում
5. ավելորդ մերձեցումը մուսուլմանական պետությունների հետ այլընտրանք չէ Թուրքիայի համար
6. իրաքյան և քրդական հիմնահարցերը դեպքերի ներկայիս տրամաբանությամբ շարունակվելու դեպքում կարող են լրջորեն վտանգել թուրքական շահերը

7. պետության աշխարհիկ բնույթը ապահովում է Թուրքիայի քաղաքակիրթ զարգացումը, և այն չի կարելի ստեղծված բարդ սոցիալական իրավիճակի պատճառով վտանգի տակ դնել:

Սակայն հետագա զարգացումները ճիշտ պատկերացնելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ իսլամիստական Արդարության և զարգացման կուսակցությունը շարունակում է վայելել ընտրողների 30 տոկոսից ավելի զանգվածի վստահությունը, այսինքն՝ այս կուսակցությունը չի կորցրել իր էլեկտորատը: Կանխատեսելի է, որ եթե խորհրդարանում այնուամենայնիվ կայանա նախագահի ընտրության երկրորդ փուլը, ապա այն առաջինի նման կտապալվի:

Երկու ամիս հետո կայանալիք խորհրդարանական ընտրություններում, ամենայն հավանականությամբ, կհաղթի իսլամիստական կուսակցությունը, ինչը նախագահի ընտրության հիմնահարցը նոր սրությամբ կբարձրացնի: Հավանական է, որ եթե այդ ժամանակ (կարևոր չէ, նախագահի ուղիղ ընտրությունների օրենքը կընդունվի, թե ոչ) նորից արդիական դառնա իսլամիստական պատկանելություն ունենալու հնարավորությունը, ապա բանակը ստիպված կլինի միջամտել:

Բոլոր դեպքերում, Թուրքիան մտել է բավականին ծանր ճգնաժամի շրջան և այսօր դժվար է կանխատեսել, թե որքան այն կտևի:

Современные властные элиты России: трансформации в стратегическом мышлении

Стратегическое мышление ныне правящей политической элиты РФ в отношении места и роли страны в современном мире в определенной степени контрастирует с теми механистическими представлениями/ мировоззренческими подходами, которые постулировались, в том числе на высшем уровне, на протяжении 1990-ых гг. Правда, переход к относительно более гомогенному и систематичному анализу/ранжированию стратегических приоритетов России не проявился в столь рельефной форме, как этого можно было ожидать. Тем не менее, целый ряд выдвигаемых администрацией В.Путина концептуальных положений рассчитаны, как минимум, на среднесрочную перспективу.

В ельцинский период исходные тезисы доминирующих на том этапе концептов существенным образом коррелировали с “фрагментарным” и противоречивым характером политического поля самой России, и во многом предопределялись соображениями идеологического, либо нормативно-ценностного порядка. К примеру, большинство западных специалистов с методологической точки зрения были склонны различать несколько превалирующих (речь идет о 90-ых гг. прошлого века) концептуальных “школ”, адепты которых были представлены в разных эшелонах власти, хотя и идентифицировались, по крайней мере, в трудах, к примеру, американских специалистов, как оппозиционные либо провластные группы (community) деятелей. В частности, на начальном этапе постсоветской трансформации к таковым относили так называемых либералов и представляющих другой полярный спектр политической/властной элиты – державников. Разумеется, во власти и в целом в политической системе РФ также были представлены прагматично настроенные политики, однако, в условиях разгорающейся межвластной борьбы, последние не смогли сплотиться в сплоченную и устойчивую группу.

Либералы (Е.Гайдар, А.Шохин и др.), в качестве собственной идейной базы, избрали уже апробированные (в целом ряде стран с успехом) постулаты теории модернизации, правда, безуспешно пытаясь адаптировать их к реалиям постсоветской России. В основе долгосрочных проектов либералов лежали две взаимосвязанных концепта – императивность экономической и политической модернизации страны (по западным рецептам) в отрыве от ближайших соседей по СНГ и тезис от вторичном характере военных угроз РФ в новых геополитических условиях. В стратегическом измерении либералы не учли два важнейших момента: во-первых, выступая сторонниками модернизации, они утратили из виду одно из принципиальных положений весьма практичной теории модернизации – проблему социальной интеграции – достаточно актуальную для такой страны как Россия. Ссылаясь на

не столь очевидные предпочтения глобализации, либералы надеялись, что успешное внедрение рыночных механизмов поможет отрегулировать в либерально-демократическом ключе как внутрироссийские, так и международные проблемы. Во вторых, исключение силового фактора как такового из повестки практической политики показала свою несостоятельность в контексте угрожающей военно-политической обстановки по периметру границ РФ.

Что касается державников, то традиционная статичность и консервативная направленность подходов последних представляла умонастроения лишь определенного сегмента общества. Несмотря на то, что государственные приоритеты державников, достаточно тесно переплетающиеся с интересами силовых структур, были представлены на институциональном уровне в обеих ветвях российской власти, в практическом применении они носили скорее фрагментарный характер.

В ретроспективе, формирование и развитие качественно новой, но в то же время единой стратегической культуры, отражающей ключевые приоритеты основных партий власти в 1990-ые гг. тормозилось ввиду двух взаимосвязанных факторов:

1. стратегическое мышление ведущих властных элит резко дифференцировалось как в идеологическом, так инструментальном отношении. Реальная политика (в частности, внешняя политика) администрации была противоречивой как в плоскости восприятия, так в практической реализации. Правда, к середине 1990-ых удалось прийти к определенному “центристскому” консенсусу в отношении понятия “национальный интерес”, однако стратегическое видение конечных результатов проводимого курса не отличалось конкретикой.

2. На протяжении 1990-ых гг., в принципе, в России не удалось создать некие институциональные либо неформальные механизмы агрегации интересов, которые дали бы возможность более или менее эффективной “экстраполяции” на общегосударственном уровне (наподобие неформально существующего американского “железного треугольника”, “iron triangle”).

Первой попыткой создания универсального концепта, философия которого проецировалась бы на ключевые аспекты национальной политики вовне и на внутривнутриполитической арене, явилась идея о многополярном мире (Е.Примаков). Примечательно, что пожалуй впервые на общенациональном уровне была озвучена необходимость интеграции всех пластов общества в реализацию данного проекта (“интересы крупного российского бизнеса также должны быть учтены”). В целом, при администрации В.Путина основные идеи этого концепта сохранили свою преемственность, однако в качественно ином политическом и содержательном контексте.

Приход к власти администрации В.Путина поначалу не предвещал радикальной смены внешнеполитической “парадигмы”, однако поступательная кристаллизация относительно новых доктринальных установок, политического инструментария (внешнего и внутреннего), восприятия и методов восприятия идентичности и места РФ в мире и ее интересов в более предметном ключе выявили трансформацию в стратегическом мышлении действующей власти.

Во-первых, В.Путин отказался “перманентных прецедентов” “экзистенционального” соперничества с Западом (“это касается конкуренции, и мы должны быть конкурентоспособны”). К началу своего второго президентского срока, устами министра иностранных дел официально было признано “существование законных интересов” Запада на постсоветском пространстве.

Во-вторых, администрацией были предприняты шаги, направленные на более конкретное / предметное определение национальных интересов России за рубежом. Проводимая политика в определенной степени стала жесткой, методичной и целенаправленной. Если в ельцинский период многие западные политики и эксперты сетовали на то, что Россия “вместо того чтобы продолжить игру с определенными правилами, неожиданно может перевернуть шахматную доску оземь”, то при В.Путина ситуация изменилась существенным образом. Причем определение целей национальной политики РФ в более конкретном ключе в значительной степени облегчило задачу Запада по “выявлению реальных лимитов российского влияния” (аналитический центр МО Великобритании).

В-третьих, важнейшей “новацией” администрации Путина стал курс, направленный на ресурсную мобилизацию, с привлечением и интеграцией крупного российского капитала в мегапроекты общегосударственного значения (в том числе и за рубежом).

В целом, можно констатировать, что за прошедший период, в результате эмпирически накопленного опыта и смены персоналий в руководящих эшелонах власти, политическая ментальность и миропонимание российской властной элиты приобрели “технократический” характер. Прежние “идейные дихотомии” были отброшены ввиду практической нерациональности, чему в значительной степени способствовало укрепление нового формата политических взаимоотношений, исходящих из принципа “государство – это Путин”.

Во властных околокремлевских кругах сформировались новые группы интересов, которых, с некоторыми оговорками, можно идентифицировать как силовиков, технократов и либералов. При этом, фракцию силовиков отличает наибольшая иерархичность и прагматичность в обеспечении собственных экономических ресурсов. Вместе с тем характерно, что “классические” либеральные подходы, присущие либералам первой волны,

оказались невостребованы в новом политическом контексте: современные либералы отнюдь не склонны более постулировать необходимость социально-экономического отрыва РФ от стран СНГ. Наоборот, нынешние “неолибералы” (А.Кудрин, Г.Грэф) “переросли” в адептов государственного интервенционизма, хотя и принимающих за основу базовые универсальные каноны рыночных механизмов. Примечательно, что на идейном уровне (но не в плоскости персональных, либо межэлитных отношений) походы последних перекликаются с представлениями технократов (Д.Медведев, А.Миллер) относительно императивности отказа от “затратной” внешней политики: и те, и другие выступают за активное внедрение и структурное закрепление России в сопредельных странах, имеющее очевидное государственное (официально - межгосударственное) измерение. И те, и другие выступают за прагматичный и рациональный расчет политико-экономических интересов РФ в среднесрочной перспективе. В “агрегированной”, но достаточно концептуальной форме, взгляды и идеи действующих во власти фракций, в той или иной мере отражающих формирующееся новое стратегическое мышление российской элиты, представлены в весьма интересном мидовском документе (март 2007) - в “Обзоре внешней политики Российской Федерации”. Данный документ, являющийся темой отдельного анализа, является достаточно показательным концептуальным итогом, но одновременно и “завещанием” путинской администрации.

Վրաստանի մասնակցությունը «Wider Black Sea»

(«Ընդարձակված Սև ծով») ծրագրում

2003թ Վրաստանում կայացած «Վարդերի հեղափոխությունից» հետո միայն 2004թ հունիսին երեք հարավկովկասյան երկրները միաժամանակ ընդգրկվեցին նոր Եվրոպական հարևանություն քաղաքականության (ԵՀՔ) (European Neighborhood Policy) մեջ: Նշենք, որ սրանով նախկին համագործակցության փոխարեն ենթադրվում էր ինտեգրում: Արդյունքում՝ երեք նոր ԵՀՔ Գործողության ծրագրերը պատրաստ էին միայն 2006թ նոյեմբերի 14-ին: Ի դեպ՝ Վրաստանը հենց սկզբից բազմիցս ընդգծում էր իր Եվրոպական ձգտումները. դեռևս 2003թ Թբիլիսիում բազմաթիվ կառավարական շենքերի վրա կախում էին ԵՄ դրոշը: Այնուամենայնիվ Գործողության ծրագրերը ընդունվեցին միաժամանակ: ԵՄ նման քաղաքականությունը կապված էր մի կարևորագույն խնդրի հետ. ապահովել տարածաշրջանային ինտեգրացիան, սակայն շուտով պարզ է դառնում, որ հարավկովկասյան երեք հանրապետություններն էլ ընթանում են ԵՄ ուղղությամբ, սակայն իրենց ուրույն ուղիներով:

Վրաստանը ամենից շատն է ձգտում մտնել ՆԱՏՕ և Եվրամիություն, ինչը հնարավորություն է տալիս վրացական կողմին ապահովել ռուսական գերակայության վերահաստատման անհնարինությունը: Վրաստանը դիտարկում է իրեն Սև ծովյան, այլ ոչ թե Հարավկովկասյան տարածաշրջանի մի մաս:

ԵՄ խորհրդի նախագահ, Գերմանիայի արտաքին գործերի նախարար Ֆրանկ-Վալտեր Շտայնմայերը այս տարվա փետրվարին այցելել էր հարավկովկասյան երեք հանրապետություններ ինչպես նաև Միջինասիական երեք հանրապետություններ. Ղազախստան, Թուրքմենստան, Ուզբեկստան: Հատկանշական է, որ Թբիլիսիում հանդիպելով Վրաստանի արտգործնախարար Գելա Բեժուաշվիլիին ասել էր. «Ի շնորհիվ ընթացիկ բարեփոխումներին, Վրաստանն իրական հնարավորություն ունի դառնալ ՆԱՏՕ-յի անդամ» և, որ կենտրոնական իշխանության և Հարավային Օսիայի և Աբխազիայի միջև տարաձայնությունների լուծումը «չի կարող լինել Վրաստանի ՆԱՏՕ-յին անդամակցության նախապայման»: Այստեղ ուշագրավ և զարմանալի է այս դրույթը, քանի, որ ինչպես Շտայնմայերը, այնպես էլ Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատները մեծապես ձգտում են առավել սերտ քաղաքական և տնտեսական հարաբերություններ

ունենալ Մոսկվայի հետ, իսկ նման հայտարարությունը, կարծես թե չի կարող նպաստել նման հարաբերությունների զարգացմանը:

Եվրամիություն Բուլղարիայի և Ռումինիայի մուտքից հետո Եվրոպական աշխարհաքաղաքականությունը կրկին փոխվեց: Իրենց ձգտումները Հարավարևելյան Եվրոպայում նվազեցին Սևծովյան տարածաշրջանի նկատմամբ, թե տնտեսական, թե էներգետիկ, թե անվտանգության տեսակետից: Այդ ուրվագծված տարածքները «Ընդարձակված Սև Ծով» («Wider Black Sea») անվանումը ստացան: «Ընդարձակված Սև Ծովը» տարածաշրջանում նոր քաղաքական ռազմավարական իրականության մակրո-աշխարհագրական ձգտումն է:

Այս տարածաշրջանը մեծ պոտենցիալ ունի դառնալու Բալկանների և Հարավային Կովկասի միջև դարպաս, Ռումինիայից Վրաստան, և Ադրբեջանով դեպի էներգետիկ-ռազմավարական Կասպից ծով: Անկասկած այստեղ արդեն հստակ պարզ է դառնում, թե ինչու գերմանական դիվանագիտությունը ձգտում է ընդարձակել իր հարաբերությունները Ղազախստանի, Թուրքմենստանի և Ուզբեկստանի հետ (պետք է նշել, որ Եվրոպական երկրներից միայն Գերմանիան է, որ Կենտրոնական Ասիայի բոլոր հինգ երկրներում էլ ունի դեսպանություններ) և ստեղծել երկար էներգետիկ միջանցք, որը կկարողանա Արևելյան Կասպից ռեսուրսները տեղափոխել Ադրբեջան-Վրաստան-Թուրքիայով և Հարավ-արևելյան Եվրոպայով Արևմտյան Եվրոպա: Եվրոպական հարևանություն քաղաքականություն+ (European Neighborhood Policy-Plus(ENP+)) ծրագրով Բեռլինը նախատեսում է կենտրոնական Ասիայի և Հարավային Կովկասի ուղղությամբ ապահովել Եվրոպական էներգետիկ և ռազմավարական անվտանգությունը: Նման Եվրոպական ծրագրերը հանդիպում են Վաշինգտոնի կողմից «Ընդարձակված Սև ծովի» ավազանը Եվրոպայում իր ռազմական ուժերի վերադասավորության գոտի դարձնելու նպատակին: Զարմանալի չէ, որ ԱՄՆը վերջին երեք տարիներում ռումինական և բուլղարական Սև ծովյան ավազանները անվտանգ կիրառում է, դրան ավելանում է Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղի շահագործումը (2006թ հուլիսից), ինչն ամրապնդեց Թուրքիայի ազդեցությունը Հարավային Կովկասում: Անկարան ոչ միայն ուժեղացրել է Վրաստանի և Ադրբեջանի հետ իր ռազմական համագործակցությունը, այլև ուժեղացրեց նաև Թուրքիայի դերը իբրև էներգետիկ կենտրոն արևելյան հարուստ էներգակիր տարածաշրջանների և Եվրոպայի միջև:

«Ընդարձակված Սև ծով» նախագծի աշխարհաքաղաքականության այս ասպեկտը կստիպի Գերմանիային և ԵՄ հաշվի նստել Անկարային՝ իբրև գերակա գործընկերոջը կորցնելու ռիսկի հետ, որոշ եվրոպական կաբինետներում վերջերս հակաթուրքական ալիքի աշխուժացման հետևանքով:

Եվրոպայի կողմից Հարավային Կովկասի ինտեգրման հնարավորություններին, ինչպես արդեն վերը նշեցինք, խոչընդոտում են նաև Վաշինգտոնի կողմից լայնորեն տարածած ծրագրերը. տարածաշրջանում հակահրթիռային սարքավորումների տեղադրումը, մի բան, ինչը Մոսկվան երբեք չի ընդունի Դրա վառ օրինակներից մեկն այն էր, որ Ռուսաստանի Դաշնության նախագահը ապրիլի 26-ին Ռուսաստանի Պետական դումայում ամենամյա ելույթի ժամանակ հայտնել էր, որ Ռուսաստանը Եվրոպայում ամերիկյան հակահրթիռային ծրագրերի հետ կապված կարող է դադարեցնել 1990թ ստորագրված Եվրոպայում սովորական զինված ուժերի պայմանագրի իրագործումը (Conventional Forces in Europe Treaty (CFE)), որը սահմանափակում է երկրամասում ռազմական ուժերի տեղակայումը, ընդ որում բոլոր ՆԱՏՕ-յի անդամ երկրները ստորագրել են այդ պայմանագիրը:

Բացի դա ԱՄՆ-ի կողմից Իրանի և Սիրիայի վրա հնարավոր հարձակումների դեպքում Հարվկովկասյան երկրները իբրև պոտենցիալ դաշնակիցներ դիտարկելը ևս սրում է այս հարաբերությունները (այստեղ կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ Իրանը կարևորագույն դերակատարում ունի. Իրան–Հայաստան գազամուղը, ինչպես նաև այն փաստը, որ Վրաստանն Իրանին դիտարկում է իբրև Ռուսաստանի այլընտրանքային գազամատակարար):

Վրաստանի անդամակցության հարցը ՆԱՏՕ-յին

2007թ մարտի 13-ին Վրաստանի խորհրդարանը 160 կողմ ձայնով, այսինքն՝ միաձայն, ընդունեց Հյուսիսատլանտյան Դաշինք՝ ՆԱՏՕ, Վրաստանի ամբողջական և անհապաղ մտնելու մասին Հռչակագիրը:

«ՆԱՏՕ-ին անդամակցությունը հանդիսանում է միասնության, տարածքային ամբողջականության, անվտանգության և Վրաստանի ժողովրդավարական զարգացման ամենալավ երաշխիքը». նշված է մեմորանդումում:

Մարտի 16-ին Վրաստանի ազգային ժողովում արված հայտարարությամբ, ըստ որի Վրաստանի նախագահ Միխայիլ Սահակաշվիլին հայտարարել է, որ Ռուսաստանը անընդհատ խորացնում է հակամարտությունները Աբխազիայում և Օսիայում, ընդ

որում նույն აյդ ხაჯთარարობის მდგ უა ხაჯთნომ ზ, որ ღრქიქსაჲს აჯაღკნოქონს ჸგნოღაქრქი არქსაღქაჲქი ს ოსიჲქი ḡაოთრქონსქრქინ ს ქიჲარქე მდდაღქე ჸაღქლღსნი ḡრანგ ḡღოთნომ ქრაღღონქრქრქ: ሺღაღრაღ ზ ḡას აჲს ხაჯთარაროქონსრქ, ḡსოთ ḡრქი, ḡრაგ-არქსაღაღსან ს ḡრაგ-ოსაღსან ხაღსამაროქონსნსქრ ქონოქონს ჯონსნ, ს ḡნჯაღქე ხსნგ ሲრასოთანქი ḡაქსაღაღსან ზ ḡსომ, «ḡრანგ მქიჲს ḡაჲსქრაღსან თქქანოღღქანსქრქი ხქღღანღაღქინ ქრსაღაჲოქონსნ სნ»:

ჯასოღანჯაღსან ზ, ḡრ აჲს ლოქოქონმ ሺაჲსაღაღღქიქინ ḡნგჲაღ ს აჲს თარქინ ḡნღღანომ ზ «ሺღქარქაღაღაღაღაღსან ხსღაღოქონსქრქინ» თარქინსქრ: ჳსჯოთომ ზ, ḡრ ლრქიქრღ ḡოქრ ლსქრღაღქიქრინსქრქი ḡსქრნოღმანს ḡოღქინსქრ ზ რაგნომ, ḡღქსაოთაგნომ ზ ḡოქრ ლრქონ ḡაღქრამოღსნსქრ ს მსქ ḡაღაღმოღ: ሺსოთ ሺააღაღღქიღო თღქაღსნსქრქი ḡრთაააღმანსან ḡსქრქონსნსქრქი ḡქიღღ ሲრასოთანომ ḡნგჲაღ თარქი ხააღქ ზ მქინჯს 120 მღს. ḡოღარ: რხარქე ḡაჲსოთღ ḡარსოქრ ზ ḡს ḡანღაღმანსქრღ, ḡოქრ ḡოქიღღქ ზ ḡას ḡსქრქონსქრქი ḡაღღრ ` ḡრანსგქ ḡარსოქრაღოქონსქრქი ḡ ሺሺሺ, ḡსღ ლრქოქოღ თსქოთომ ` ሲღრამქოქონსრქ:

ሲრასოთანქი ḡრთაღქინ ḡრღაღაღსანოქონსრქ ḡნღქანსრაღქე ḡოღოღღაღ ზ ḡსაღქი ሲღრამქოქონს ს ჯოოსქსაოღსოღსან ḡრღაღსნსქრ ḡანღაღმსღოქონსრქ (აჲღ ḡოთომოღ ჯასოთ ხსოთაღრღსან სნ ሲრასოთანქი ሺრთოღრღსანქსარაროქონს ḡაჲქრომ ḡსოთღღღ ḡოქონსქრქრქ www.mfa.gov.ge):

ሺარონ ሺაჲსაღაღღქიქინ ḡრ ლოქოქონმ ḡღქ ზ ḡას, ḡოქ ሲრასოთანქი ሺሺSO-ქინ ḡანღაღმსღოქონს ხსოთანსღარომ ሺრქსაღქაჲქი ს ჯარაღღაჲქინ ሺსიჲქი ḡლრაღარაღქი ḡონსოთსოთომ ሺሺSO-ქი ḡლრაღსოთარმანს ხარგღ ḡოღოღსქი ჯაჲარქონსნსქრ სნ, ḡნჯაღქე ḡოთანაღქინ ḡოღქრქი ḡოღოღს ḡრქრქი ḡსქრთომ, ḡსნაღქე ლ სააღმანსნსქრქი ḡოქრ, ḡარღაღრანსქრღ, ḡოქ ሺሺSO-ს ჯი ḡოთნღღომ ḡსქრქინ ḡოთანაღსაჲოთოღს ḡონსქიღსნსქრქინ:

ሺარაღოქრ. ሲრასოთანქი ḡოქრქოქონს ḡოთსანს ሺქინ ሲოქრჯანაღს ሺქღაჲოთომ ሺሺSO-ქი ḡაღაღაღოთოღქი ḡამანსაღ ḡაღქ ზ. «ሲრასოთანს ḡმსნ ḡნჯ ḡანქი, ḡოქღსოღ ḡოქრანს ḡნარაღოქრ ზ ḡრაღ მთნქი ሺሺSO, ḡოქრ ḡაჲონსოქონს ს ḡოთაღოქონს ḡაღაღაღოღქი ḡოღ ሺარაღაღოქონს: ჳასოთ ḡღქი ხსჯოთ ḡქინსქრ, ლქს ሲრასოთანქინ ḡღღრთომ ḡნღონსქინ ሺሺSO, ḡსღ ḡოქრსნ ხსოთ ḡღსღქინ ჯარაღღაჲქინ ሺსიჲქი ს ሺრქსაღქაჲქი ḡლრაღქრქაღ რანსღღოქონსნსქრ ሺሺSO-ქი მასანსღოქონსრქ»:

ሺსოქრ ზ ḡღქ ḡას, ḡოქ ሲრასოთანომ ḡსაღქრქი ḡმან ḡარღაღმანს ḡამარ ḡქინს ḡანღქსაგაღ ሺქონსქსნომ ḡსოქრღარქი 11-ქინ ሲონსქრანსქი ḡამანსაღ ሺሺSO-ქი

գլխավոր քարտուղար Յասայ դե Հուփ Սեֆֆերի արած հայտարարությունը, որով հայտնվում էր Դաշինքի անդամակցությանը ինչպես Ուկրաինայի և Սերբիայի, այնպես էլ Վրաստանին շուտով հրավերքի հնարավորության մասին: Սեֆֆերը հույս հայտնեց, որ ՆԱՏՕ-ի 60-ամյակին, որը կնշվի 2009թ. ՆԱՏՕ-ին կանդամակցեն ավելի քան 26 երկրներ(այսօր ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրների թիվը 26-ն է). մի բան, որով կարծես, Վրաստանի անդամակցությունը հարցականի տակ չի առնվում: Խնդիրը միայն ե՞րբ հարցին է վերաբերում. կարելի է ենթադրել, որ ոչ ուշ, քան 2009թ.

Վրաստանի անհամապատասխանությունը մի շարք պահանջներին, որոնք ներկայացվում են թեկնածու-երկրներին, կարծես թե որոշակիորեն երկրորդ պլան է մղվում, սակայն անընդհատ նշվում է, որ դրանց իրականացման համար պարզապես ժամանակ է պետք:

ԱՄՆ-ի կոնգրեսը արդեն հաստատել է այն օրինագիծը, որով պաշտպանում էր Վրաստանի և Ուկրաինայի անդամակցությունը Եվրոատլանտյան Դաշինք, և իհարկե ինչպես գիտենք հատկացրել է դրան անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցներ:

«Իհարկե Դաշինքի անդամ լինելը, անկասկած, դրական քայլ կլինի Վրաստանի համար,- նշել է վրաց քաղաքագետ Պաստա Ջաքարիաշվիլին,-«Կովկասյան տարածաշրջանը ստրատեգիական առումով շատ կարևոր է ՆԱՏՕ-ի համար: Դրա փոխարեն Վրաստանը կստանա հնարավորություն ներթափանցել Եվրոպական անվտանգության համակարգ: Բայց և ՆԱՏՕ-ն պետք է շատ բան անի Վրաստանի համար. չէ՞ որ Վրաստանը կդառնա Արևելքում Արևմուտքի Ֆորպոստը»:

Փետրվարի 27-ին Սեֆֆերի և Սահակաշվիլիի հանդիպման ժամանակ որոշակիորեն պարզ է դառնում, թե ինչ է ակնկալում ՆԱՏՕ-ն Վրաստանից. Շարունակել Անհատական գործընկերության գործողություն ծրագիրը (IPAP), որի զարգացման համար որոշում է կայացվել Վրաստանի հետ սկսել Ինտենսիվ երկխոսություն (Intensive Dialogue), որն արդեն ավելի մոտ է Անդամակցության գործողության ծրագրին (MAP): Իհարկե Վրաստանի մասնակցությունը Կոսովոյի ուժերում (KFOR) նույնպես նախապայման է, ինչպես նաև ևս մեկ անգամ Աֆղանստանում Վրաստանի ուժերի մասնակցությունը Անվտանգության աջակցության միջազգային ուժերի կազմում:

«Այս պահին շատ կարևոր է հասարակությանը ապացուցել, որ այսօրվա Հյուսիսատլանտյան Դաշինքը նույն կերպ չպետք է ընկալվի ինչ որ «Սառը

պատերազմի» ժամանակ: Այսօր այն 50000 զինվորական հագուստով մարդիկ են, որոնք ունեն միայն մեկ խնդիր՝ Պահպանել խաղաղություն», ասել է Սիեֆֆերը:

Այս համատեքստում կարևոր է նաև նշել, որ Ռուսաստանի և Վրաստանի հարաբերությունների լարվածությունը հատկապես սրվեց այն ժամանակ, երբ 2006թ սեպտեմբերի 27-ին վրացական հակահետախուզության ծառայությունները Թբիլիսիում և Բաթումիում բռնել էին 5 ռուս զինվորականների: Նրանք հինգն էլ մեղադրվում էին լրտեսության մեջ: Իսկ դրան, ինչպես գիտենք, նախորդել էր Ռուսաստանի կողմից վրացական մի շարք ապրանքների ներմուծման արգելքը Ռուսաստան, վիզաների տրամադրման արգելքը, այնուհետև նաև սահմանի փակումը: Ինֆորմացիոն դաշտում այսօր շարունակվում է այդ լարվածության առավել սաստկացումը, Վրաստանում արտաքին վտանգի, թշնամու (Ռուսաստանի դաշնությունը) թեման ակտիվորեն հաստատվում է քաղաքացիների մոտ:

Կարևորագույն խնդիրներից է այսօր հասկանալ, թե այս իրողությունները հաշվի առնելով, ինչ իրավիճակում է հայտնվում Հայաստանը. Վրաստանը դառնում է, ինչպես նշում են հենց վրաց քաղաքագետները, Արևմուտքի ֆորպոստը Արևելքում:

Ի՞նչպիսի քաղաքականություն պետք է վարի Հայաստանը, որպեսզի կարողանա պահպանի իր անվտանգությունը: Շարունակի՞ ակտիվորեն ՆԱՏՕ-ին անդամակցության գործընթացը. ի տարբերություն Վրաստանի Հայաստանը չի վարում ինֆորմացիոն պատերազմ՝ Ռուսաստանն իբրև թշնամի, և իր քաղաքականությունը չի կարող կառուցել առանց Ռուսաստանի:

Կարելի է հստակ տեսնել, որ երբ խոսում ենք տարածաշրջանային էներգետիկ զարգացումների և ռազմավարական համագործակցության մասին Հայաստանը՝ իբրև դրա բաղադրիչ դուրս է մնում. իբրև դերակատարներ հանդես են գալիս Հարավկովկասյան հանրապետություններից միայն Վրաստանն ու Ադրբեջանը, և եռյակը ամբողջացնում է կամ, կարելի է ասել, գլխավորում տարածաշրջանային մեկ այլ պետություն՝ Թուրքիան:

Իսրայելասիրիական հարաբերությունների կարգավորման հնարավորության շուրջ

Վերջին շրջանում ակտիվացել են հայտարարությունները Իսրայել-Սիրիա հավանական երկխոսության վերաբերյալ և դրանից բխող դրական արդյունքների հնարավոր ազդեցությունը Մերձավոր Արևելյան ճգնաժամի հանգուցալուծմանը:

Այս ակտիվության տրամաբանությունը հասկանալու համար՝ պետք է հստակ ֆիքսել, որ այսօր Մերձավոր Արևելքում այնպիսի հակամարտություն, ինչպիսին արաբաիսրայելականն է, գոյություն չունի (դեռ 1978թ Քեմփ Դեվիդում Իսրայելը խաղաղության պայմանագիր է կնքել Եգիպտոսի, իսկ 1994 թ՝ Հորդանանի թագավորության հետ): Փոխարենը տարածաշրջանում առկա են իսրայելապաղեստինյան, իսրայելասիրիական, իսրայելաիրանական և իսրայելալիբանանյան հակամարտությունները, որոնցից այսօր (և գրեթե միշտ) ակտիվ է միայն առաջինը և ժամանակ առ ժամանակ ակտիվանում է իսրայելաիրանականը, մնացածը գտնվում են սառեցված կամ կիսա սառեցված վիճակում:

Ըստ էության իսրայելասիրիական երկխոսության վերսկսման ջատագովները թե տարածաշրջանում, թե նրանից դուրս, առաջնորդվում են վերը նշված փիլիսոփայությամբ, այլապես, ի սկզբանե, այս նախաձեռնությունը դատապարտված է անհաջողության:

Սիրիան տարածքային պահանջներ ունի Իսրայելի նկատմամբ: Խոսքը 1967թ. արաբ-իսրայելական պատերազմի ընթացքում կորցված տարածքների մասին է (Գոլանի բարձունքներ): Իսրայելն իր հերթին Սիրիային առաջարկում է երեք հիմնական նախապայման համագործակցության մահար.

1. Զսպել Սիրիայում հյուրընկալված պաղեստինյան հինգ ռազմական խմբավորումների (Համաս, Իսլամական ջիհադ, Պաղեստինի ազատագրման ժողովրդական ճակատ (PFLP), Պաղեստինի ազատագրման ժողովրդավարական ճակատ (DFLP) և Պաղեստինի ազատագրման ժողովրդական ճակատի Գլխավոր հրամանատարություն (PFLP-GC)) գործունեությունը՝ փակելով նրանց ճամբարները:
2. Դադարեցնել զենք ու զինամթերք մատակարարել Հիզբոլլահին:
3. Վերանայել հարաբերությունները Իրանի հետ:

Վերը նշվածից երևում է, որ կողմերը խաղարկելու քարտեր ունեն: 2006թ սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներին Սիրիայի նախագահ Բաշար Ասադը հանդես եկավ 2002 թ. ընդհատված իսրայելասիրիական բանակցությունների արդյունքների նախապայմանով երկխոսություն վերսկսելու հայտարարությամբ, որը պարտադրում էր Իսրայելին դուրս բերել իր զորքերը գրավված սիրիական տարածքներից՝ Գոլանի բարձունքներից: Ի պատասխան Օլմերթը վերահաստատեց նախապայմանների կատարման իսրայելական կողմի դիրքորոշումը:

Սակայն պետք է նշել, որ արտահոսքը մամուլում հնարավորություն է տալիս ենթադրել, որ երկու պետությունների միջև գաղտնի բանակցություններ են վարվում, չնայաց կողմերի պաշտոնական հերքմանը:

1967թ Գոլանի բարձունքները օկուպացվել և արդեն 40 տարի է վերահսկվում են Իսրայելի կողմից: Այս տարածքում (մոտավորապես 1000 կմ²) այսօր գտնվում է 32 հրեական բնակավայր մոտ 20 հազ. բնակչությամբ և նույնքան սիրիական ծագմամբ բնակչություն, որոնք կենտրոնացված են հյուսիսային մասում գտնվող հինգ գյուղերում:

Իսրայելի համար Գոլանի բարձունքների ռազմավարական կարևորությունը երկու բաղկացուցիչ տարր ունի՝

1. Գոլանի բարձրությունների աշխարհագրական դիրքը (միջինը 1300մ, իսկ Սիրիայինը՝ 1000մ) հնարավորություն է տալիս Իսրայելին վերահսկողություն սանհմանել Սիրիայի տարածքի վրա: Այս տարածքում է գտնվում Ջաբալ աշ-Շայխ/Շերմոն լեռը (բարձր. մոտ 2224 մ), որտեղ տեղակայված է իսրայելական վաղ նախազգուշացման կայանները:
2. Գոլանի բարձրությունների ջրային պաշարները ապահովում են Իսրայելի տարեկան մոտ 2մլն մ³ ջրային պահանջի ¼ - ը:

Իսրայելսիրիական երկխոսության վերսկսման նախաձեռնողները (հիմնականում Միջազգային ճգնաժամային խումբը (International Crisis Group)), որոնց վերջնական նպակատն է երկու երկրների միջև խաղաղության հաստատումը, առաջարկում են այս երկու անկյունաքարային հարցերի բավականին «օբյեկտիվ» լուծում: Նրանց առաջարկների հիմնական կետերն են.

1. Իսրայելի և Սիրիայի միջև սահման է ճանաչվում 1967թ. Հունիսի 4 դրությամբ եղած սահմանային գիծը, որը համընկնում է Հորդանան գետի հունի հետ: Այս պայմաններում Գոլանի բարձունքները վերադարձվում են Սիրիային (տես քարտեզ 1):
2. Գոլանի բարձունքներից դուրս են բերվում իսրայելական զորքերն ու խաղաղ բնակչությունը, որը հայտարարվում է ապառազմականացված տարածք, իսկ հարակից 10կմ գոտում սահմանափակվում է զենքի և զինուժի քանակը (տես քարտեզ 2):
3. Իսրայելն ու Սիրիան հնարավորություն են ստանում համատեղ օգտագործել և վերահսկողություն սահմանել ջրային պաշարների նկատմամբ, որը կանոնակարգվելու է միջպետական համաձայնագրով¹:

Առաջին հայացքից այս առաջարկը չի բխում Իսրայելի շահերից, սակայն դա այդքան էլ այդպես չէ: Ապառազմականացված Գոլանի բարձունքները դառնում են յուրաքանչյուր բուֆերային գոտի, ինչով սիրիական ռազմական ուժերը 35 կմ–ով հեռացվում են իսրայելական սահմանից: Հետագայում, հարաբերությունների վատթարացման պարագայում այս 35 կմ և Գոլանի աշխարհագրությունը կարող են ապահովել իսրայելական օդուժին այն անհրաժեշտ ժամանակը, որի ընթացքում հնարավոր է հակահարված հասցնել:

Ջրային պաշարների անվտանգությունը Իսրայելի համար մնում է անկյունաքարային հարցերից մեկը: Ինչպես նշվեց նախատեսվում է ջրային պաշարների համատեղ օգտագործում, սակայն, կապված գիտության և տեխնոլոգիաների զարգացման հետ, վերջին երեսուն տարիների ընթացքում այս բնագավառում փոփոխություններ են տեղի ունեցել: 2006թ Միջերկրականի ափին շահագործման հանձնվեց Աշկելոնի աղազրկման կայանը, որը տարեկան կարող է արտադրել մոտ 100 մլն մ³ օգտագործմանը ենթակա ջուր: Երկրորդ նմանատիպ կայանի կառուցումը արդեն իսկ սկսվել է և նախատեսվում է ավելացնել դրանց թիվը, որպեսզի այդ կայանները միասին կարողանան տարեկան մատակարարել 300-500 մլն. մ³ ջուր, ինչը հավասար է Գոլանից եկող ջրի ծավալին: Սակայն պետք է նշել, որ այս ջրի ինքնարժեքը 0.60\$ է (և

---

¹ Տես, International Crisis Group, Middle East Report № 63 – 10 April 2007.

էժանանալու միտումներ ունի), իսկ արտադրությունը էներգատար է և պահանջելու է Իսրայելի կողմից նոր ռեսուրսների ներգրավում (Ջրի աղազրկման համար հիմնականում օգտագործվում է գազից կամ արևից ստացված էներգիան):
Էներգակիրների համար ճանապարհ կարող է նաև ծառայել Սիրիայի տարածքը:

Վերջապես, Սիրիայի հետ խաղաղության կնքումը հնարավորություն կտա Իսրայելին «խաղից» դուրս բերել Սիրիային, ինչը իր հերթին կարող է թուլացնել լարվածությունը պաղեստինյան և լիբանանյան ճակատներում:

Իսրայելասիրիական այս հավանական խաղաղության պայմանգիրը Սիրիային հնարավորություն է տալիս 40 տարի ընդմուջումից հետո իր իշխանությունը վերահաստատել Գոլանի բարձունքները վրա, ինչն իր հերթին կբարձրացնի իշխող ալավիական վերնախավի հեղինակությունը, բացի այդ Սիրիայի նախագահ Բաշար Ասադի համար այս հարցը ունի անձնական երանգավորում՝ վերադրձնել դեռ իր հոր՝ Հաֆեզ Ասադի, օրոք կորցվածը: Հարաբերությունների հաստատմամբ բացվում են նաև տնտեսական համագործակցության հեռանկարներ, որոնք առաջին հերթին բխում են Սիրիայի շահերից:

Գոլաները ստանալու համար Սիրիայի քաղաքական վերնախավը՝ հանձինս նախագահի, որպես առաջին քայլ պետք է դադարեցնի իր աջակցությունը պաղեստինյան խմբավորումներին, ինչը այդքան էլ միանշանակ գործընթաց չէ և որոշ ժամանակ է պահանջելու, տարիների ընթացքում՝ պաշտոնական քարոզչության արդյունքում, ստեղծված կարծրատիպերը վերախմաստավորելու և սիրիական հասարակությանը պատրաստելու համար:

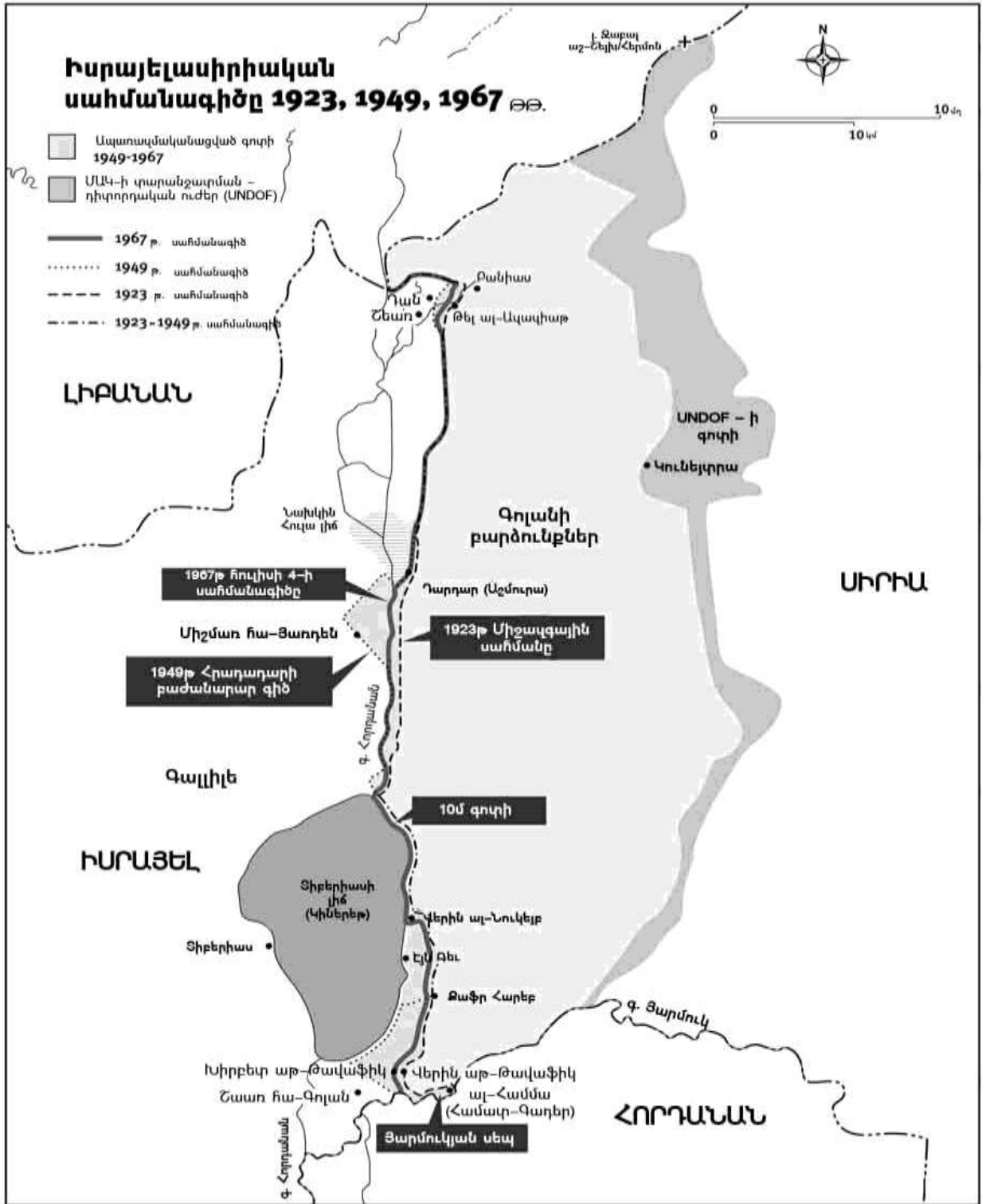
Երկրորդ քայլով Սիրիան պետք է վերանայի իր հարաբերությունները Իրանի հետ: Անգամ պետք է պատրաստ լինի իր միակ տարածաշրջանային դաշնակցի հետ հարաբերությունների խզմանը:

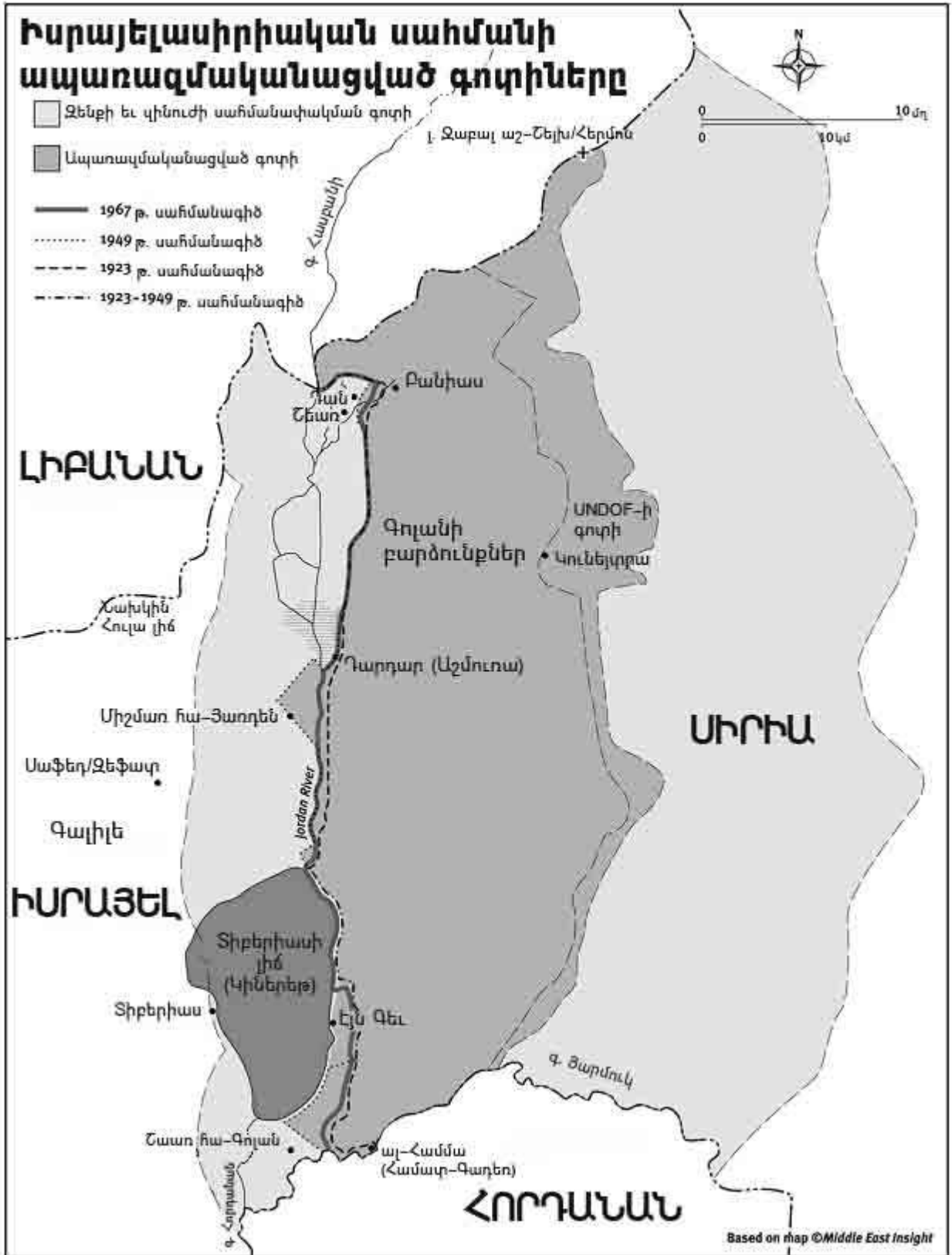
Վերը նշվածից երևում, որ իսրայելասիրիական հարաբերություններում խաղաղության հասնելու համար երկու կողմերի ղեկավարներից պահանջվում է քաղաքական կուրսի կտրուկ փոփոխություն, որն իր հերթին յուրահատուկ է ուժեղ և հասարակության աջակցությունը վայելող առաջնորդներին, սակայն այդպիսիք չեն կարող համարվել ոչ Էհուդ ֕Օլմերթը, և ոչ էլ Բաշար Ասադը: Սա նշանակում է, որ դեռ չի

ձևավորվել այն ներքին մթնոլորտը, որը կարող է թույլ տալ հստակ որոշումներ կայցնել հարցի լուծման ուղղությամբ, հակառակ դեպքում երկու երկրների միջև խաղաղությանը հնարավոր կլինեի հասնել մեկ-երկու տարիների ընթացքում:

Իսրայելասիրիական հարաբերությունների հնարավոր կարգավորումը անմիջական ազդեցություն է ունենալու մերձավորարևելյան տարածաշրջանի զարգացման վեկտորի վրա, որը նոր հնարավորությունների դաշտ է բացում Հայաստանի Հանրապետության համար՝ ազդեցություն ունենալ տարածաշրջանում ընթացող քաղաքական, տնտեսական և մշակութային գործընթացներին: Տարածաշրջանում տեղի ունեցող փոփոխություններին պատրաստ լինելու համար այսօր անհրաժեշտ է նաև ունենալ դեսպանություն Իսրայելում:

ՔՄՀԿ կազմ՝

Դավիթ Հովհաննիսյան
Տաթևիկ Մկրտչյան
Վահագն Ազյան
Հայկ Քոչարյան

1 մայիսի 2007

Քաղաքակրթական և մշակութային հետազոտությունների կենտրոն
Երևանի պետական համալսարան
Ալեք Մանուկյան 1, Երևան 0025, ՀՀ
Հեռ. (37410) 551674
Էլ.փոստ cccs@ysu.am